

Kuzymenko I. O., Ph.D. in History, docent of Department of Philosophy and Social Sciences Kyiv National University of Trade and Economics (Ukraine, Kyiv), irochka.irishka@gmail.com

Trade Union movement of the Ukraine in nineties of XX century in national historiography

The study is dedicated to complex and objective analysis of national historiography on issues relating to formation and operation of trade union movement of the Ukraine in nineties of XX century. Different perspectives on the process of the trade union movement in Ukraine.

Keywords: Ukraine, trade union movement, historiography.

* * *

УДК 94(477.8)

Мерінг В. О.,
аспірант, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПАЛАЦУ МЕРІНГІВ У СТАРИХ ПРИЛУКАХ)

На основі джерельного матеріалу, здійснено аналіз історії виникнення та розбудови палацу у Старих Прилуках – села Липовецького району Вінницької області. Головну увагу приділено впливу родини Мерінгів на перебудову палацу та навколишньої території. Палац був виконаний як необарокова копія Маріїнського палацу в Києві. Інтер'єр будівлі в стилі ампір – поєднання ісламських східних мотивів та неокласицизму.

Ключові слова: Мерінг, палац, Нова Гребля, Стара Прилука, ландшафт.

У період розбудови української незалежної держави важлива роль повинна приділятися вивченню історичного минулого наших міст і сіл, які формують фундамент багатовікової історії України. Значний науковий інтерес представляє вивчення ролі відомої особи і навіть цілих знаменитих родин країни. Саме до таких родин належить сім'я Мерінгів, доля якої пов'язана з Києвом та Старими Прилуками.

Сьогодні зростає суспільна увага до проблем розвитку української мови, освіти, культури. Однак, відсутність в пострадянському українському суспільстві традицій меценатства, благодійності, спрямованої на підтримку культури та мистецтва, ставить на межу руйнацію історичної спадщини. Особливо це стосується палаців Львівщини, Тернопільщини, Вінниччини. Пам'яткою старовинної архітектури є палац Мерінгів у Старих Прилуках.

В «Історії міст і сіл УРСР. Вінницька область» надається характеристика села Стара Прилука, яке розташоване на лівому березі річки Десна за 38 км від районного центру (м. Липовець Вінницької області) і за 10 км від залізничної станції Турбів [1].

Вперше Прилука згадується в Літописі Руському в лютому – березні 1146 року, коли князь Галицький Володимир Володаревич воюючи з Київським великим князем Всеволодом по дорозі до Києва «приде Володимирь и взя Прилуку» [2].

Прилука лежала тоді на так званій Болохівській землі, а межі її лежали від річки Хомора аж до верхів'я Богу (Бугу) [3]. Київська Русь XI–XII століття розширювала свої кордони за рахунок приєднання до своїх земель територій степового люду. Земля Болохівська відділяла Галич від Києва і по ній тягнувся вальний тракт (головна дорога із заходу на схід), за що княжата галицькі та київські ворогували між собою,

доводячи на неї свої права й часто зі зброєю сюди прибігали [3].

У 1241 році Данило Галицький болохівські міста (Кудин, Губин, Кобут, Городець Бужинський, Дядьків) знищив дощенту [3], а хто залишився живим, тікали аж до низин Дніпра.

Прилука, розташована у межиріччі Дніпра і Богу, через неї татари потрапляли до краю, які від смерті Хаджі-Гірея (1446) періодично нападали на Брацлавщину. Після вигнання татар литовцями, Прилука та її околиці довго не залюднювались [3].

Прилука з'являється як нове поселення вже будучи власністю князів Збаражських (у сучасній літературі Збаразькі). Вважають, що її засновником був князь Микола Андрійович Збаражський [3]. Після його смерті в 1574 році Прилука перейшла до сина Януша Збаражського, воєводи брацлавського, що перебував на цій посаді 32 роки й помер у 1608 році, який будує там оборонний замок, укріплює його валами на 168 сажнів з кожного боку й висотою до 4,5 сажнів. Від замку до р. Десни тягнеться вал довжиною 494 сажні та висотою 4 сажні [3]. За Януша Прилука з маленького містечка перетворилася у фортецю з укріпленим замком, який повинен був охороняти кордони Речі Посполитої від татар. В історичних джерелах цю фортецю назвали «Твердынею» [3].

З часу забудови замку людність не лише в самій Прилуці, але в ближчій окрузі збільшувалася, спливала вона з глибин краю, найперше з Волині.

Так, Еріх Лясота, посол австро-німецького цісаря в 1594 році проїздив у Прилуку та залишив свій опис: «Прилуки – велике, нове укріплене місто з замком, в ньому є 4 тисячі домів над річкою Десницею. Місто це оточене прекрасними, просторими і родючими ланами та пасовиськами, серед котрих розташовані поодинокі маленькі дивні будинки зі стрільницями, куди ховаються селяни, заскочені знічев'я татарами і обороняються від них, тому кожний селянин, йдучи на працю в поле, завжди має з собою рушницю на плечах і шаблю або тесак при боці: бо вони дуже часто є в небезпеці перед татарами і майже ніколи не бувають у безпеці від них» [4, с. 193–201].

Після смерті Януша Збаражського і його дружини Анни Четвертинської велика спадщина залишилася синам Юрію і Криштофу. В 1608 році були встановлені межові знаки між сусідами-поміщиками Янушем Острожським, котрому належав Тетіїв і другі пункти, та Криштофом і Юрієм Збаражськими, яким належали Погребище, Живошов, Прилуки [5].

В 1627 році вмирає Криштоф Збаражський – краківський каштелян, і всі маєтки залишаються за Юрієм: Прилука із замком і околицями, до яких належать Нова Гребля, Лосівка, Турбів, Скибинці, Курава, Вахна, Петанівка, Колошків, Ярмушовка, Писарівка (Псярівка). За князя Юрія виникає Новий Збараж та Новий Губин. Обидва брати були неодружені і коли Юрій після смерті брата стає каштеляном краківським, купує собі замок в Пілице (Польща) і в Україну не повертається.

Рід Збаражських по Юрію закінчується в 1631 році. А добрі дідинні замки, міста всевладних Збаражських перейшли на Марисю Базилу-Захаровську – каштеляншу брацлавську, рідну сестру Януша Збаражського,

а від неї – дочці Анні, яка була одружена з Костянтином Вишневецьким – воєводою руським.

Прилука з околицями переходять у власність їх дочки Хелени, що віддала руку Станіславу Варшицькому.

В 1635 році між Хеленою і Янушем Вишневецькими відбувається розподіл маєтків. Вона залишає за собою містечко Прилуку і маєтки в Польщі – 2 містечка та 39 сіл. В цей період (1635–1645 рр.) князь Станіслав Варшицький засновує Варшицю (тепер передмістя м. Калинівки) [3, с. 220].

Про боротьбу українського народу, козацької війни середини XVII століття розповідають декілька джерел, що відтворюють життя Прилук.

Гійом Левассер де Боплан, що був на службі в 1630–1648 рр. у гетьмана Станіслава Конєцпольського, наніс на карту Брацлавщини населений пункт Прилуку як містечко [6]. «Крепостные сооружения с большими подробностями отмечены в следующих местах по течению р. Буга. Далее на притоках реки Буга с левой стороны в г. Самгородке, Новом Збараже, Прилуках, Вахновке... [7, с. 18]. Из числа сел на левой стороне реки Буг, близ г. Прилук Сосонка, Холявинцы, Новая Гребля» [7, с. 19].

В 1648 році після Корсунської битви в липні місяці гостював тут Максим Кривоніс з ханом Гіреєм [3, с. 220]. Іван Франко в своїй праці «Хмельниччина» подає листи Самуїла Казимира Кушевича, очевидця подій 1648 року, «писано (дня) 3 липня до Віленського магістрату», в якому Кушевич розповідає про бунт Хмельницького, поразку польських гетьманів під Корсунем. Нотує факти нових татарських нападів. Через неготовність поляків татари (дня) 7 червня розпустили свої загоны і нарobili багато шкоди в околицях Махнівки, Бердичева, Білопілля, Павлочі, Глинського, Прилуки, Пикова. Набравши багато худоби, але без пролиття крові та бою вони повернулися під Білу Церкву.

Татарський хан з великим полоном (в 200 тис. християн) вирушив до Криму, залишивши при Хмельницькому значну залого [8].

Напередодні домовленості з татарами про допомогу Хмельницький розсилав універсали поселенням, щоб їх мешканці ховались від татар в твердинях: Прилуцькій, Новому Збаражі, Губині. В 1648 році у зв'язку з військовою необхідністю створюється Кальницький полк. В склад полку входило 19 сотень (2046) реєстрових козаків [9].

Прилука стає сотенним містечком аж до 1667 року. Сотником стає Василь Антоненко, а писарем – Петро Кончинський.

18 березня 1651 року після перемоги Івана Богуня під Вінницею (Вінницький) Кальницький полк відійшов до Прилуки. Тут козаки були обложени польськими військами. Богдан Хмельницький поспішав до Прилук з-під Білої Церкви. А з Умані полковник Іван Глух привів 10 тис. козаків. 18 березня 1651 року козаки очистили Прилуку, писав в щоденнику (1643–1651 рр.) Станіслав Освенцім, учасник подій, приближена особа гетьмана Конєцпольського [10].

На початку 1653 року на арену боротьби проти українського народу виступив один із претендентів на польську корону Стефан Чернецький. «Польское

правительство вверило энергии и патриотизму коронного обозного небольшое войско, тысяч десять и предоставило свободу действий. Нежданно–негаданно появляется он в Брацлавщине, на территории Бужского козачества. С быстротою молнии кидался Чернецкий из одного конца края в другой, вырезая и выжигая село за селом, местечко за местечком, он оставлял за собою пустыню. К счастью для края, он мог здесь встретить такого врага, как Богун, не уступающего ему по энергии и превосходящего его по находчивости. Богун успел–таки задержать Чернецкого в его страшном движении» [11].

Але наздожене Чернецького Богун під Монастирищем, коли буде розгромлена Прилука та Погребіще. Під Новоселовим поляни несподівано вночі напали на козаків і вбили близько трьохсот воїнів, хоча і зазнали самі чималих втрат. Після цього Чернецький повністю сплюндрував Самгородок та Прилуку, позабивавши невинних козако–руських людей [12]. Наводив жах на українців і С. Потоцький. За словами літописця Самійла Величка, С. Потоцький «з гніву й лютої своєї зруйнував, піддавши вогню й мечу, мало не всю Брацлавщину». Всього було знищено щонайменше 20 міст. На початок травня 1654 року польські короги під натиском надісланих Богданом Хмельницьким підрозділів залишили терени Брацлавщини [13].

Князі Вишневецькі–Варшицькі воювали проти військ Б. Хмельницького в Берестецькій та Збаражській битвах.

В часи «Руїни» Варшицькі не поверталися до своїх маєтків, що під час розрухи ослабли. Тільки після Прутського миру 1711 року маєтності перейдуть до двох дочок і двох синів Станіслава Варшицького.

Початок XVIII століття характеризується на Брацлавщині підйомом козацьких повстань проти польської шляхти. Так, знамените Немирівське повстання 1702 року, в якому приймали участь «королівські, немирівські, прилуцькі громади», почалось як підтримка фастівського полковника Семена Палія в боротьбі проти Польщі [14, с. 646–647].

На ранній стадії гайдамацького руху (1730–1745 рр.) активізувала свою діяльність шляхта, вона об'єднувала надвірну козацьку міліцію й водила її на розбої до містечок і сіл, знищуючи маєтки собі подібних, наносячи збитки селянам. Це ще захочувалось тим, що у більшості власницьких маєтків головною особою став довірник–управитель (економ). «15 июля 1733 г. Судебное решение по делу управляющего именем графа Монморанси де Буш г. Прилукой, шляхтича Бедржицкого, на имение Краковского каштеляна князя ЯнушаКорибута–Вишневецкого, с. Сердивцы, при чем были сделаны различные насилия тамошним крестьянам: суд постановил удовлетворить во всем Вишневецкого» [15] (Граф Йозеф Монморанси де Буш – жіноча лінія Варшинських–Калиновських).

«19 июля 1746 г. Жалоба многих дворян, проживающих в имениях князя Михаила Радзивилла, в селе Ярмошовке по управляющих прилуцким именем дворян Матвея Бедржицкого и Яцка Папезского о том, что они напали ночью во главе многочисленной надворной козацкой милиции на дворы исцов, ограбили их имущество, их же самих изувечили и бросили в тюрьму» [16].

В грудні 1762 року на постой в Прилуці стояли 3 хоругви Київського воєводи. В 1780 році

Новоприлуцький ключ переходить до рук графині Гонорати Калиновської-Бедрицької. В цей період в Нову Прилуку переселяється єврейське населення Старої Прилуки. Таким чином в кінці XVIII століття Прилука розділилась на дві частинки – Нову і Стару. Нова Прилука стає торговим містечком. В 1763–1791 роках на Брацлавщині, Поділлі проводиться перепис євреїв. В Прилуці зафіксовано 45 дворів – 205 жителів [17].

В документах виступає різноманітне життя прилучан. Серед них: і взаємні тяжби, передача власності, обмін власністю. «22 марта 1778 г. в Виннице. Медовский порох Иван Лисинский по договоренности прилуцкого пороха Дмитрия Кучинского записал викариат прицеркви во имя Покрова св. Богородицы шляхетному Ивану Лисинскому, отдавая ему в пользование половину церковных доходов и угодий» [18].

«7 декабря 1778 г. Меновая запись – свидетельство о взаимной передаче хуторов друг другу, состоявшейся между крестьянской Гапкою Бурлачихою и козацким атаманом Иваном Валмиком» [18].

Після смерті Олександра Мацея у 1780 році Старі Прилуки переходять до його дружини Анні Аквичувні, потім все майно ділиться між сином Петром і трьома дочками: Людвікою, Маріанною та Гоноратою, ще незаміжною. Саме вона, Гонората, отримала Стару Прилуку у спадок 1802 році. Про неї відомо тільки те, що окрім батьківського маєтку, де у 1805 році побудувала костел, Гонората мала маєтки ще в Галиції та Австрії. У родовому будинку прожила недовго і 1830 році їде до Австрії. У 1836 році Гонората Борецька повертається до Малоросії, щоб передати свої маєтки під опіку (управляючим Старої Прилуки був призначений Борщевський Ф. С.), а пізніше мала намір продати садибу [19].

В 1797 році була проведена адміністративна реформа. Липовецький повіт, до складу якого входила Прилука, згідно указу Павла I, перейшов від Брацлавського намісництва до Бердичівського повіту Київської губернії.

На 1864 рік в містечку Прилуки нараховувалось 5147 чоловік, із них 2824 православні, 303 римо-католики, 202 євреї. Місто Нова Прилука, що називалась Киселями, належала наступним власникам:

1. Калісту Гавриловичу Гойжевецькому – 271.
 2. Івану і Сильвестру Лукіановичам-Болеуновським – 140.
 3. Петру Матвійовичу Карському – 50.
 4. Марку Марковичу Березовському – 38.
 5. Варфоломію Костянтиновичу Савецькому – 7.
- Всього: 3628 десятин.

Церковні землі – 71 десятина. Троїцька церква (дерев'яна) побудована в 1730 році. До Нової Прилуки в цей час приписане село Халявинці – в ньому проживало 743 жителі та належало 1121 десятина землі. Володіє селом Камілія Матвіївна Янковська.

В 1862 році засновується винокурний завод. Місто Стара Прилука має половину населення і 4949 десятин землі, що належать Чеславу Владиславовичу Здзеховському. Церковні землі – 72 десятини, церква Преображенська (кам'яна), побудована в 1819 році.

До Старої Прилуки належить село Чупринівка. В ньому мешкало 194 людини, належало Ісидору

Антоновичу Радлинському. Землі склали 360 десятин [20].

В кінці 1830-х років маєток Старі Прилуки купляв поміщик Опіг, нащадки якого в середині XIX століття надають Владиславу Здзеховському [21], який ще при житті віддав маєток своєму старшому сину Чеславу-Яну, котрий жив тут до кінця свого життя. Про Чеслава-Яна відомо тільки те, що він колекціонував предмети мистецтва та вів спокійний, безлюдний спосіб життя. Велику колекцію зберігав у Прилуцькому палаці. Нашадкам Здзеховського містечко належало до кінця XIX століття. В літературних джерелах зазначається дата продажу Прилуки новому господарю 1887 роком [22, с. 70]. Але в архівних джерелах ділянки староприлуцьких земель рахуються ще за Чеславом Здзеховським до 1902 року [23]. Мабуть, родовий маєток Здзеховські продали раніше ніж усі староприлуцькі землі. У 1906 році новим власником Староприлуцького палацу стає Сергій Фрідріхович Мерінг.

На початку XX століття, як відзначає «Список населенных мест Киевской губернии» (1900 р.) у містечку Старій Прилуці було 405 дворів, жителів – 2147. Головне заняття – землеробство, дехто відправляється на заробітки в міста: Київ, Одесу, Вінницю, Бердичів – більшість із них працювали домашньою прислугою.

В містечку числиться 3352 десятини землі, із них належать поміщикам –1484 десятин, церкві – 72 десятини, селянам – 1795 десятин. Містечко належить Сергію Федоровичу (Фрідріховичу) Мерінгу й знаходиться в оренді у Казимира Вікентійовича Ближавського, який веде господарство за восьми-мильною системою [24, с. 372–373]. Що до господарства Мерінга, то можна сказати, що воно було показовим: «Из других районов Калиновки останавливает на себе внимание хозяйство в г. Старой Прилуке, принадлежащем С. Ф. Мерингу, представляет особенный интерес как один из крайне редких примеров ведения арендного хозяйства на акционерных началах» [25].

Новому власнику належав цегельний завод, який знаходився в оренді у Гершка Дудника, на якому працювало 8 чоловік, один водяний млин в дві постави, ферма «Забарова» при Старій Прилуці, де проживало 60 чоловіків і 45 жінок. Землі – 570 десятин.

С. Ф. Мерінгу належало село Нова Гребля. Він був розпорядником цукрового заводу, заснованого у 1899 році. На ньому працювало 375 робітників. Випуск цукру був 288628 пудів. При цукровому заводі було відкрито двокласне приходське училище [24, с. 372–373].

На той час багато українських багатіїв займалися цукроварінням, бо це була традиційна в Україні галузь промисловості, пов'язані із сільським господарством. Завдяки завершенню технічного перевороту і властивій капіталізму тенденції до концентрації виробництва на великих підприємствах загальна кількість цукрових заводів в Україні зменшилася з початку 60-х до середини 90-х рр. з 247 до 153 (зі збільшенням загальної кількості робітників з 38 до 78 тис.). Виробництво цукру на них зросло у 14 разів: з 1,6 до 23 млн. пудів (84% виробництва всієї Російської імперії). Щоб не допускати зниження цін на внутрішньому ринку, найбільші цукрозаводчики України в 1887 році в Києві об'єдналися в цукровий синдикат – перше в Російській

імперії капіталістичне монопольне об'єднання. Уже через п'ять років у його підпорядкуванні перебувало понад 90% усіх заводів України [26].

Звичайно С. Ф. Мерінг не був таким впливовим цукрозаводчиком, як Терещенко, Харитоненко, Бродський, але серед економічних провідників займав авторитетне місце. Інакше, у буремному 1918 році Мерінга не зарахували б до свого уряду Голова Федір Лизогуб, який шукав розумних, незаполітизованих фахівців, щоб зміцнити Українську Державу Гетьмана Павла Скоропадського. Газета «Киевская мысль» за 22 (9) жовтня 1918 року опублікувала заяву нового міністра торгівлі та промисловості Сергія Федоровича Мерінга в спілкуванні із журналістами: «Свое выступление в кабинете я обусловил полной свободой от политики в сфере деятельности своего министерства... Я не принадлежу ни к одной из существующих политических партий. И в этом моя сила и моя слабость. Сила – что мне никогда не придется из-за партийных интересов идти вразрез со своими личными убеждениями и слабость – что я не имею поддержки определенной партии. Но по своей земской деятельности я знаю, что человек, делающий возможно хорошо свое дело, в конце концов найдет нужную ему поддержку. Что касается вопроса о моей деятельности в области промышленности и торговли, то в этом отношении я вижу перед собой безбрежное поле. Украина – страна бесконечных возможностей; если на Украине будет удовлетворен земельный голод, правильно решенный аграрным законом, то местная промышленность расцветет. Для содействия развитию торговли и промышленности необходимо будет осуществить целый ряд неотложных мероприятий (развития железнодорожной сети, улучшение транспорта, развития кредита, поддержка инициативы и т.п.). Владея одними из богатейших в Европе рудниками железа и каменно-угольными копами, имея население в 40 миллионов душ с ежегодным приростом в 700 тысяч человек, – Украина имеет и возможность и право на то, что бы обладать цветущей промышленностью. И только в этом будет её спасение, её жизнь» [27].

Хоча цій промові скоро виповниться 100 років, але яка вона сьогодні сучасна і зрозуміла.

Прізвище «Мерінг» добре відоме історикам Києва. Глава сім'ї, статський радник Фрідріх Фрідріхович (Федір Федорович) Мерінг у 60–90-х роках був відомою людиною, гласним Міської Думи, знаменитим професором медичного факультету Київського університету Св. Володимира. Найвищим науковим досягненням діяльності видатного клініциста Ф. Ф. Мерінга стала діагностика тромбозу венозних артерій серця, відкривши епоху в кардіології [28].

Слава Ф. Ф. Мерінга як лікаря досягла обох столиць. У записці В. Д. Шервинського зустрічається цікавий вислів московського терапевта, професора медицини Г. А. Захар'їна, який заздрісно говорив про Мерінга: «А ви знаєте, що це найбагатший лікар в Росії! Він приймає величезну кількість осіб» [29, с. 106]. Дійсно, при професорській платні в 3500 карбованців на рік [30, с. 25] лікар мав мільйонний капітал. Звідки це все? Відповідь дає давній приятель професора граф С. Вітте: «Створив він собі майно не тільки платою за лікування та консиліумами, скільки іншим шляхом, а саме: він всю

єврейську бідноту лікував задарма і ніколи не брав з них грошей, і якщо були тяжко хворі, то їхав лікувати у їхні бідні єврейські комірки. Цим Мерінг здобув собі великої популярності серед нижчого класу євреїв, і вдячні євреї постійно вказували йому різні вигідні справи, придбання різних будинків, маєтків, які можна було перепродати на вигідніших умовах» [31, с. 176]. Таким чином, Ф. Ф. Мерінг майно своє набув завдяки операціям з нерухомістю. А професійна діяльність професора, його практика носила суто науковий і філантропічний характер. Лікар був одружений з дворянкою зі знатного чернігівського роду Іваненків Катериною Михайлівною (родина її походила з багатого грецько-козацького роду Томари). Подружжя виховало доньок Софію та Надію, синів Михайла, Сергія і Володимира. Діти разом з матір'ю згадуються у домашньому духовному заповіті професора як нащадки. Із документу видно, що старша дочка Софія Федорівна стала графинєю Коновніцевою, молодша, Надія Федорівна, стала у шлюбі Телепньовою. Сини були молодші сестер, але професор, не дивлячись на велику зайнятість, приділяв їм багато уваги й наполягав на університетській освіті. На час створення заповіту був одружений тільки Михайло. Сергію Мерінгу батько заповідав нерухомий маєток в селах Нова Гребля та Овечаче Київської губернії Бердичевського повіту [32, арк. 50–51].

Після смерті батька у 1887 році та закінчення університету Св. Володимира Сергій продає маєток в с. Овечаче і купляє Староприлуцьку садибу. Саме за нього у 1906 році будинок палацу було перебудовано знову. Його дружина Тереза Йосифівна Соммаргі була іспанкою з Валенсії, народила двох синів, Сергія та Бориса. Сергій Федорович виховував як рідну дитину доньку дружини від першого шлюбу Кармен. Сім'я в основному проживала у Київському будинку по вул. Банкова, 8 [33, арк. 17], а заміську віллу й землі С. Ф. Мерінг, як вище зазначено, здавав в орендне утримання К. В. Бліжовському [34, арк. 28].

Садибний комплекс в Старій Прилуці, як і інші ансамблі XVIII–XIX ст. складався з групи споруд: в'їзду, будівель подвір'я та будівлі палацу, оточеного парком. Двоповерхова будівля палацу, виконана в необароковому стилі, є центром просторової композиції колись великого садибного комплексу.

Вважається, що останній власник добудував лише бічні мезоніни, і тому, на одному з них, а не по центру споруди, розміщена дата. Можлива й інша думка. Купивши у Здзеховського садибу, Сергій Мерінг відновив будівлю, і надав їй репрезентативного характеру. Нам невідомий автор проекту фасадів, які мають велику схожість з фасадами Маріїнського палацу в Києві. Власник Прилуки, живучи на Липках у Києві, недалеко від царського будинку, за проектом Расстреллі, прекрасно ознайомлений був з її архітектурою і, можливо, бажав, щоб його новий замський дім був схожим на київський палац. Можливо також, що він запросив одного з архітекторів, які працювали над реконструкцією Маріїнського палацу в 1868–70-х роках.

Таким чином, на початку XX століття, палац в Прилуках у плані мав прямокутну форму, з двома боковими галерейними спорудами, в об'ємно-просторовій композиції, де панувала симетрія. Перший поверх будівлі рустований, другий виконаний в ордерній

системі й завершений по центру, а в бічних ризалітах – мезонінами. Горизонталь фронтних фасадів фіксувалася трьома оманливими ризалітами – центральним, широким, тривісьовим і двома бічними, одновісьовими. Центр середнього ризаліту підкреслений по вісі вхідним арочним портиком, кути якого фланковані спареними пілястрами. Над портиком розташована тераса з балюстрадою. Площина стіни ризаліту розчленована чотирма парами спарених напівколом коринфського ордену. Балконні двері, що виходять на терасу, отримали напівциркулярне завершення, а фланкуючі їх вікна – легке лучкове. Прорізи обрамлені лиштвами і сандриками складної барочної форми. У дзеркалі сандрика над дверима знаходиться скульптурний декор у вигляді маскарона, обличчя чоловіка, який вважається портретом ініціатора побудови палацу. Цікаво, що це обличчя дійсно було схожим на Сергія Мерінга. Композицію другого ярусу замикає параболічної форми оманливий ронтон, накладений на площину стіни аттикового поверху, завершеного декоративним трикутним фронтоном.

Бічні ризаліти по фронту – одновісьові, вирішені аналогічно середньому. Торцевий фасад ризалітів по другому поверху тривісьовий. Центральна вісь виділена зашкленними віконними дверима з арочним завершенням, яка й виходить дверима на терасу першого ярусу. Бічні вісі акцентовані «сліпими» вікнами тої ж конфігурації, що й двері. Мезоніни бічних ризалітів отримали віконні прорізи округлої форми, завершені глухими аттиками по центру і балюстрадою у бічних частинах. По периметру будівлі проходить карниз з парпетними тумбами, на якій знаходилися акротерії у вигляді декоративних ваз (зняті у 1980–ті роки).

Парковий фасад був ідентичним головному, за винятком, хіба що, дерев'яної стелі у залі першого поверху, що відноситься до початку 1900–х років – періоду останньої перебування будівлі. У деяких приміщеннях збереглися паркет та кахель геометричного та рослинного візерунків [35].

Палац з трьох боків був оточений пейзажним парком, закладеним у другій половині XVIII століття, при Олександрі Мацеї. З північної та західної сторін парк доходив до річки, за якою знаходиться Нова Прилука. Була побудована оглядова альтанка, розібрана в 1960–х роках. Але й сьогодні пейзаж на схилах річки Десни вражає своєю красою. З часом північно–західна ділянка старих насаджень зменшилась, але сад розширився за рахунок нових, які були зроблені новим господарем Сергієм Мерінгом. До 1920 року від старих посадок (ясен, липа, карликові породи) збереглося всього 20. Нові насадження – це декоративні (біла акація, клен, каштан, ялина) і плодові дерева (яблуні, груші, слива). Згідно вимірів 1924–1925 років під плодовим садом знаходилися 6 десятин, під парком – 5 десятин землі, двір займав 2 десятини. Сад плодкових дерев оточувала цегляна стіна, від якої збереглися лише фрагменти [35].

Не дивно, що Сергій Мерінг приділяв велику увагу парку. Мабуть його батько Федір Федорович свою пристрасть, знання паркобудівництва передав синам. У професора був досвід паркобудівництва ще з Качанівки, де він працював сімейним лікарем у поміщиків Тарновських ще зовсім молодим. Знання, отримані у

Лейпцігському університеті не тільки з медицини, але й з паркобудівництва дуже знадобилися молодому лікарю в Росії. Пізніше, розбагатівши, Ф. Ф. Мерінг займає чималу територію у центрі Києва. Його садиба знаходилася між вулицями Хрещатик, Інститутська, Лютеранська і Банкова. На площі 10 десятин 1880 кв. сажнів був розбитий парк з озером, алеями, оранжереями, який став доступний вдячним киянам [36, арк. 5–7].

З боку дороги, що веде через Стару Прилуку на Вінницю, на подвір'ї садиби йшла широка алея, яка була засаджена по обидва боки сріблястими ялинами. Ця дорога проходила зліва від палацу, паралельно його фронтним фасадам. Старі плани садиби, за якими можна було визначити подальший під'їзд до центрального входу, на жаль, не збереглися. Аналогічно іншим садибним комплексам XVIII–XIX ст. під'їзд міг здійснюватися навколо палацу: спочатку до східного фасаду палацу, потім повз паркового і бічного західного фасаду по колу потрапляли до центрального партеру перед головним входом. Можливо, тому всі фасади палацу вирішені архітектором рівнозначно.

По ходу алеї, паралельно їй, знаходилася цегляна, довжиною 250² сажнів, оранжерея, вкрита бляхою.

Господарський двір був розташований у північній частині садиби. У його центрі, фасадом до палацу знаходився старий, на мармуровому фундаменті флігель і поруч – невелика споруда, перший поверх якої служив льохом, на другому був пташник. Ці споруди відносяться до перших етапів формування двору [28, с. 116–118].

Стайня на 10–12 коней, корівник, свинарник, сторожка, кузня і голубник у вигляді башти побудовані на початку XX століття останнім власником маєтку [37].

У 1925 році багато цегляних будівель господарського двору, в тому числі вище перераховані, були знесені і розібрані [38, арк. 4–6].

За описом 1924–1925 років маєток з південно–західної та північної сторін було оточено цегляною стіною (збереглися невеликі фрагменти), зі сходу, зі сторони в'їзної алеї, ділянку огороджувала залізна завіса на цегляних стовпах. В'їзд в маєток фланкувала брама, поряд з якою знаходилася цегляна будівля для варти [39, арк. 5].

З 1958 року в приміщенні маєтку С. Ф. Мерінга, який у 1918 році разом з сім'єю виїздить назавжди за кордон через репресивну політику більшовиків, розмістилася школа–інтернат.

Отже, палац вважається пам'яткою старовинної архітектури, яка переживає важкі часи занепаду. В даний час багато елементів фасаду та інтер'єру палацу втрачені, зняті акротерії, відсутня дата на східному фасаді. Необхідно рятувати одну з прикрас Вінниччини. Давно точаться розмови про те, що будівлю потрібно реставрувати.

Список використаних джерел

1. Історія міст і сіл УРСР. Вінницька область. – К., 1972. – 377 с.
2. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. С. Махновця. – К., 1989. – 198 с.
3. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów Słowiańskich. Warszawa, 1888.
4. Січинський В. Чужинці про Україну // Вітчизна. – 1991. – №2. – С.193–201.
5. Архив Юго–Западной России. – К.: типогр. Корчак–Новицкого, 1886. – Т.1. – Ч.1. – 263 с.
6. Боплан, Гійом Левассер де. Опис України. – К., 1990. – Мапа.

7. Ляскоронський В. Т. Гійом Левассер де Боплан и его исторические труды. – К., 1901.
8. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1986. – Т.43. – 166 с.
9. Радянська енциклопедія історії України, – К., 1971. – Т.1. – 309 с.
10. Дневник Освенцима // Киевская старина. – 1882. – Т.1. – 381 с.
11. Ефименко А. Я. История украинского народа. – К., 1990. – 274 с.
12. Величко С. Літопис. – К., 1991. – 109 с.
13. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVIII ст. (1648–1676 рр.) // Україна кризь віки. – К.: Альтернативи, 1999. – Т.7. – 185 с.
14. Архив Юго-Западной России. – К.: типогр. Корчак-Новицкого, 1868. – Т.2. – Ч.3.
15. Там само. – Т.1. – Ч.6. – 363 с.
16. Там само. – Т.3. – Ч.3. – 362 с.
17. Там само. – Т.2. – Ч.5. – 584 с.
18. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. – 1890. – №5. – 158 с.
19. ЦДІАК України. – Ф.442. – Оп.140. – Спр.160. – О владении Гонораты Боржецкой. 1834 г.
20. Похилевич Я. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. – К., 1864. – 246 с.
21. ЦДІАК України. – Ф.553. – Оп.2. – Спр.1194. – О состоянии владений Махновского уезда. 1829 г.
22. Стара Прилука: документи, свідчення, сучасність // Відлуння давнини. – 1993. – С.70.
23. Державний архів Вінницької області. – Ф.1636. – Оп.5. – Спр.232. – О Старо-Прилуцкой ферме. 1920 г.
24. Список населенных мест Киевской губернии. – К., 1900.
25. Иллюстрированный путеводитель по Юго-Западным железным дорогам. – К., 1889. – 105 с.
26. Сарбей В. Г. Национальные возрождения Украины. – Київ: Альтернативи, 1999. – 167 с.
27. Киевская мысль. – 1918. – 22 (9) октября.
28. Солейко Л. Профессор Федор Меринг – возвращение в историю отечественной науки. – В., 2005.
29. Шервинский В. Д., Г. А. Захарьин. Университетские воспоминания // Исторический вестник ММА имени И. М. Сеченова. – 1993. – №2. – С.106.
30. Гамолья Н., Мокроухова О. Господор Банковой // Украинский діловий тижневик «Контракты». – 2005. – №17. – С.25.
31. Витте С. Ю. Воспоминания. – М. – Т.1.
32. Державний архів міста Києва. – Ф.100. – Оп.1. – Спр.1609.
33. ЦДАГО України. – Ф.263. – Оп.1. – Спр.4572.
34. ДАВО України. – Ф.1636. – Оп.9. – Спр.232.
35. Пам'ятник архітектури. Палац в селі Стара Прилука Вінницької області Липовецького району. – К., 1995. – Т.5. – 7 с.
36. ДАВО України. – Ф.256. – Оп.1. – Спр.633.
37. Посталовский І. «Ни, не все...» // Винницька правда. – 1957. – 21 червня.
38. ДАВО України. – Ф.256. – Оп.1. – Спр.72.
39. ДАВО України. – Ф.945. – Оп.8. – Спр.45.
14. Arhiv Jugo-Zapadnoj Rossii. – K.: tipogr. Korchak-Novickogo, 1868. – T.2. – Ch.3.
15. Tam samo. – T.1. – Ch.6. – 363 s.
16. Tam samo. – T.3. – Ch.3. – 362 s.
17. Tam samo. – T.2. – Ch.5. – 584 s.
18. Trudy Podol'skogo eparhial'nogo istoriko-statisticheskogo komiteta. – 1890. – №5. – 158 s.
19. CDIАK Ukraїny. – F.442. – Op.140. – Spr.160. – O vladenii Gonoraty Borzheckoj. 1834 g.
20. Pohilevich Ja. Skazanja o naseennyh mestnostjah Kievskoj gubernii. – K., 1864. – 246 s.
21. CDIАK Ukraїny. – F.553. – Op.2. – Spr.1194. – O sostojanii vladenij Mahnovskogo uezda. 1829 g.
22. Stara Pryluka: dokumenty, svidchennja, suchasnist' // Vidlunnja davnyny. – 1993. – S.70.
23. Derzhavnyj arhiv Vinnyc'koi' oblasti. – F.1636. – Op.5. – Spr.232. – O Staro-Prilukskoj ferme. 1920 g.
24. Spisok naseennyh mest Kievskoj gubernii. – K., 1900.
25. Iljustrirovannyj putevoditel' po Jugo-Zapadnym zheleznyh dorogam. – K., 1889. – 105 s.
26. Sarbej V. G. Nacional'ne vidrozhennja Ukraїny. – Kyi'v: Al'ternatyvy, 1999. – 167 s.
27. Kievskaja mysl'. – 1918. – 22 (9) oktjabrja.
28. Solejko L. Professor Fedor Mering – vozvrashhenie v istoriju otechestvennoj nauki. – V., 2005.
29. Shervinskij V. D., G. A. Zahar'in. Universitetskie vospominanija // Istoricheskij vestnik MMA imeni I. M. Sechenova. – 1993. – №2. – S.106.
30. Gamolja N., Mokrouhova O. Gospodor Bankovoi' // Ukraїns'kyj dilovyj tyzhnevuk «Kontrakty». – 2005. – №17. – S.25.
31. Vitte S. Ju. Vospominanija. – M. – T.1.
32. Derzhavnyj arhiv mista Kyjeva. – F.100. – Op.1. – Spr.1609.
33. CDAGO Ukraїny. – F.263. – Op.1. – Spr.4572.
34. DAVO Ukraїny. – F.1636. – Op.9. – Spr.232.
35. Pam'jatnyk arhitektury. Palac v seli Stara Pryluka Vinnyc'koi' oblasti Lypovec'kogo rajonu. – K., 1995. – T.5. – 7 s.
36. DAVO Ukraїny. – F.256. – Op.1. – Spr.633.
37. Postalovs'kyj I. «Ni, ne vse...» // Vinnyc'ka pravda. – 1957. – 21 chervnja.
38. DAVO Ukraїny. – F.256. – Op.1. – Spr.72.
39. DAVO Ukraїny. – F.945. – Op.8. – Spr.45.

References

1. Istorija mist i sil URSR. Vinnyc'ka oblast'. – K., 1972. – 377 s.
2. Litopys rus'kyj / Per. z davn'orus. L. Je. Mahnovca. – K., 1989. – 198 s.
3. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów Słowiańskich. Warszawa, 1888.
4. Sichyns'kyj V. Chuzhynci pro Ukraїnu // Vitchyzna. – 1991. – №2. – S.193–201.
5. Arhiv Jugo-Zapadnoj Rossii. – K.: tipogr. Korchak-Novickogo, 1886. – T.1. – Ch.1. – 263 s.
6. Boplan, Gijom Levasser de. Opys Ukraїny. – K., 1990. – Mapa.
7. Ljaskorons'kij V. T. Gijom Levasser de Boplan i ego istoricheskie trudy. – K., 1901.
8. Franko I. Zibrannja tvoriv: U 50 t. – Kyi'v: Nauk. dumka, 1986. – T.43. – 166 s.
9. Radjans'ka encyklopedija istorii' Ukraїny, – K., 1971. – Т.1. – 309 s.
10. Dnevnik Osvencima // Kievskaja starina. – 1882. – Т.1. – 381 s.
11. Efimenko A. Ja. Istorija ukrainskogo naroda. – K., 1990. – 274 s.
12. Velychko S. Litopys. – K., 1991. – 109 s.
13. Smolij V. A., Stepankov V. S. Ukraїns'ka nacional'na revolucija XVIII st. (1648–1676 rr.) // Ukraїna kriz' viky. – K.: Al'ternatyvy, 1999. – Т.7. – 185 s.

*Mehring V. O., post-graduate student of Kyiv National University
Named after Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv),
gileya.org.ua@gmail.com*

The Problem of Preserving the Architectural Heritage of Ukraine (based on the materials of the Mehring Palace in the Old Priluki)

In this article, there is an analysis of the historical origin and development Stara Pryluka palace – the village of Lypovetskyi district in Vinnytsia region. The main attention is devoted to the influence of the reconstruction Mehring family palace and the surrounding area. The palace was executed as a Neo-Moroccan copy of the Mariinsky Palace in Kyiv. The interior of the Empire style building is a combination of Islamic Oriental motifs and neoclassicism.

Keywords: Mehring, palace, Nova Greblya, Stara Pryluka, landscape.

* * *

УДК 94(47):316.323

Набока С. В.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії зарубіжної україністики, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), brusda@i.ua

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Висвітлені закономірності та специфіка суспільно-політичних та соціально-економічних процесів в Україні в роки незалежності. Проаналізовано детермінованість протистояння президентської та парламентської гілок влади, особливості олігархізації соціально-економічного життя, взаємозалежність між політичними, економічними та громадянськими процесами в Україні.

Розглянуто основні закономірності, що визначили особливості становлення і характерні риси притаманні соціально-економічному устрою